

Engler Ágnes¹ – Kozek Lilla² – Németh Dóra Katalin³

¹ Debreceni Egyetem

² Debreceni Egyetem

³ Soproni Egyetem

Családi életre nevelés Magyarországon

Tanulmányunkban röviden felvázoljuk a családi kapcsolatok minőségi és mennyiségi megváltozása mögött álló társadalmi folyamatokat, amelyek többek között a családi életre nevelés színterének formális és nemformális kiterjesztését is indokolják. Ezt követően áttekintjük a hazai formális családi életre nevelés történetét és jelenlegi helyzetét, majd az egyik leglényegesebb elemére, a házasságra koncentrálnak támasztjuk alá a széleskörű társadalmi összefogás szükségességét a nevelés, oktatás ezen területén.

Megváltozott családi szerepek és tevékenységek

A huszadik és huszonegyedik századi Magyarországon végbemenő, valamint a globális társadalmi, gazdasági, és politikai változások a családi életre is komoly befolyást gyakorolnak (Fingerman és mtsai, 2020), a családi szerepek és a kapcsolati kultúra erőteljes átalakuláson mennek keresztül (Uhlendorff és mtsai, 2011). A változások egyik sarkalatos pontja a nők (feleségek, édesanyák) belépése a munkaerőpiacra. A huszadik század elejéig a férjezett asszonyok lehetőség szerint nem dolgoztak, mivel a férj számára presztízskérdés volt, hogy egyedül tartja el családját. A nők számára viszont a biztos jövőt a férjhezmenetel jelentette, az önálló egzisztenciát biztosító szakmai vagy felsőfokú képzés sem volt biztosítva számukra. A világháborúk okozta munkaerőhiány azonban megkövetelte a nők munkába állását; kezdetben szaktudás nélkül, akár kemény fizikai munkában vették ki részüket az országok újjáépítésében (például Webster és mtsai, 2019; Shatnawi. 2018).

A század második felében olyan társadalmi átalakulások mentek végbe, amelyek a nőket továbbra is munkavállalásra sarkallták (pl. növekedett a népesség életszínvonala, a család mint gazdasági egység átalakulóban volt, a háztartási eszközök korszerűsödése megrövidítette az otthoni munkaidőt), ám a munka kényszere helyett már a pénzkereset és ezzel párhuzamosan a magasabb képzettség megszerzésének lehetősége került előtérbe. A tanulás és a munkavállalás miatt a női nem képessé vált az önellátásra, azaz egzisztenciája nem függött többé a házastárstól, fokozatosan elterjedtek a házasság nélküli együttélési formák, megsaporodtak a válások (Nagy, 2001; Cseh-Szombathy, 1991, 2001, 2003; Esping-Andersen, 1999, 2016). Cseh-Szombathy László (1991, 2000) az ezekkel a változásokkal jelzett tradicionális családszerkezet átalakulását értékváltozásokkal magyarázza, ahol értékek és ellentétek vetekednek: racionalitás és irracionalitás, spontaneitás és nevelés, tekintély és teljes egyéni szabadság, szolidaritás és individualizmus, nyitottság és zártság, biztonság és újítás, presztízsz és konvenciók elutasítása.

A nemi szerepvállalásokat vizsgálva Pongrácz (2001) a magyar társadalomban tapasztalható ellentmondásra hívja fel a figyelmet. Ez a „pszichikus beállítottság” és a „racionálitást felismerő vélekedés” között feszül, azaz helyénvalónak és ideálisnak gondolják, ha a nők csupán az otthoni teendőkkel járó tevékenységeket végzik el, ugyanakkor nélkülözhetetlennek tartják a nők fizetett munkavállalását is.

A romló demográfiai statisztikák ellenére a magyar társadalom továbbra is családközpontúnak mondható, a kutatási adatok a népesség magas gyermekvállalási hajlandóságát és a házasság pozitív megítélését mutatják (pl. Tóth, 1997; Somlai és Tóth, 2002; Pongrácz és Spéder, 2002; Spéder, 2011). Egy egyetemisták között végzett kutatás eredményei szerint a megkérdezett 1500 hallgató csaknem 90%-a házasságot tervez, és a minta nagy része legalább két gyermekben gondolkodik (Engler, 2017). A már családban élők között hazánkban Kopp és munkatársai (2010), korábban az Egyesült Államokban Kim és McKenry (2001) nagy mintán is kimutatták a kiegyensúlyozott családi élet pozitív egészségügyi hatásait is. Az említett magyar vizsgálatban a gyermekekkel jó kapcsolatot ápoló apák négyszer nagyobb valószínűséggel élik meg a 69. életévüket. A munka-magánélet egyensúlya is inkább megvalósul azokban a családokban, ahol a tagok támogatják, segítik egymást karrierjükben és szülői szerepeikben egyaránt (Engler, 2017).

Összefoglalva elmondható, hogy a kiegyensúlyozott családi élet mind a személyes pszichés és fizikai egészség, mind a gyermekvállalás és termékenység szempontjából jelentős tényező. Ugyanakkor a családszerkezetek pluralizálódása a családi élet vezetésének informális tanulását nem mindig vagy nem teljességgel teszi lehetővé, olykor diszfunkcionális mintákkal is szolgálva. A családi élet fontossága megkérdőjelezhetetlen, az erre való felkészülés pedig sokat segíthet a minőségi családi kapcsolatok kialakításában. Ezért az elmúlt években a felkészülésnek más, formális és non-formális tanulási útjai is megerősödtek, amelyek közül a továbbiakban kettőt mutatunk be részletesen. Először a formális tanulásra fókuszálunk, röviden áttekintjük, honnan hová jutott el a családi életre nevelés gyakorlati megvalósulása Magyarországon.

A romló demográfiai statisztikák ellenére a magyar társadalom továbbra is családközpontúnak mondható, a kutatási adatok a népesség magas gyermekvállalási hajlandóságát és a házasság pozitív megítélését mutatják (pl. Tóth, 1997; Somlai és Tóth, 2002; Pongrácz és Spéder, 2002; Spéder, 2011). Egy egyetemisták között végzett kutatás eredményei szerint a megkérdezett 1500 hallgató csaknem 90%-a házasságot tervez, és a minta nagy része legalább két gyermekben gondolkodik (Engler, 2017). A már családban élők között hazánkban Kopp és munkatársai (2010), korábban az Egyesült Államokban Kim és McKenry (2001) nagy mintán is kimutatták a kiegyensúlyozott családi élet pozitív egészségügyi hatásait is. Az említett magyar vizsgálatban a gyermekekkel jó kapcsolatot ápoló apák négyszer nagyobb valószínűséggel élik meg a 69. életévüket. A munka-magánélet egyensúlya is inkább megvalósul azokban a családokban, ahol a tagok támogatják, segítik egymást karrierjükben és szülői szerepeikben egyaránt (Engler, 2017).

A családi életre nevelés formális megjelenése Magyarországon

A családi életre nevelés mint önálló szakmai és tudományterület szervezett módon az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában már a 20. század elején kibontakozott civil kezdeményezések hatására. Magyarországon, hasonlóan más kelet-közép-európai államokhoz, jóval később kapott teret az intézményi oktatásban. A hetvenes évek elején megjelent kormányrendelet hívja fel a figyelmet arra, hogy „a lakosság, különösen pedig az ifjúság körében sem mennyiségben, sem minőségben nem elég elterjedtek azok a biológiai, egészségügyi, etikai, morális ismeretek, amelyek elengedhetetlenek a harmonikus, kíváncsatos emberi kapcsolatok, a kiegyensúlyozott családi élet megteremtéséhez, és ezek során a korszerű családtervezés széles körű megvalósításához. Ezért az állami oktatás minden formájában, továbbá a lakosság körében végzett ismeretterjesztésben a családi életre való felkészítést szolgáló intézkedéseket kell tenni.” (Mihalec és mtsai, 2011. 90.) Komlósi (1995) ugyanakkor már jóval korábban rámutat arra, hogy a családi életre nevelés első kormányzati kezdeményezése ellenére jelentős változást évtizedekig nem hozott a gyakorlatban.

A kilencvenes évek után egyházi, oktatási és civil mozgalmak kezdeményezésére indult el a családi életre nevelés szervezett keretek között történő megvalósulása. A képzett szakemberek bevonásával megrendezett tanfolyami, képzési, ismeretterjesztő programok tapasztalatai újabb igényeket támasztottak, hogy a családi életre nevelés jelenjen meg a közoktatásban. Ezt a társadalmi kezdeményezést tüzte ki céljai közé a Népesedési kerekasztal, munkacsoportokat kialakítva a képzési anyag kidolgozásához. A folyamat kiteljesedéseként a családi életre nevelés időközben bekerült a Nemzeti alaptantervbe.

A 2012-ben elfogadott és hatályba lépett új Nemzeti alaptanterv¹ különböző fejlesztési területeket és nevelési célokat határoz meg, amelyek a műveltségi területekbe és tantárgyakba beépülve ötvözik a tradicionális értékeket, valamint korunk társadalmi és gazdasági folyamataiban felmerülő kérdésekre és problémákra adott válaszokat. A pedagógiai folyamat egészét átható nevelési célok megjelennek a tantárgyi tartalmakban, módszertani elemekben, osztályfőnöki órákon, órai kereteken kívüli iskolai foglalkozásokon, illetve a helyi tanterv kialakítása lehetőséget nyújt önálló tantárgyként való szerepeltetésükre is. A fejlesztési területek és nevelési célok a következők: erkölcsi nevelés; nemzeti öntudat, hazafias nevelés; állampolgárságra, demokráciára nevelés; önismeret és a társas kultúra fejlesztése; testi és lelki egészségre nevelés; felelősségvállalás másokért, önkéntesség; fenntarthatóság, környezettudatosság; pályaorientáció; gazdasági és pénzügyi nevelés; médiatudatosságra nevelés; tanulás tanítása.

A fejlesztési területek közül a családi életre nevelésre fókuszáltunk, amelynek különböző elemei hosszú ideje szerves részét képezik a nevelési-oktatási tevékenységnek az egyes oktatási szinteken. A Nemzeti alaptantervben, illetve a kerettantervben önálló, egységes területként való megjelenése megerősíti, hogy a nemzet legkisebb – ugyanakkor egyik legfontosabb – egységének, a családnak az egészséges működése a társadalom és az egyén oldaláról egyaránt nagyfokú odafigyelést igényel.

Az iskolatípusok, illetve pedagógiai szakaszok szerint tagolt kerettantervekben életkoroknak megfelelő bontásban találjuk a fejlesztési célokat, például az 1–4. évfolyamokon a tanuló „megismerkedik a családi ünnepekkel és az ezekhez kötődő szokásokkal. Megtanulja a családi szerepekhez (anya, apa, gyermek) kapcsolódó feladatokat, és törekszik rá, hogy saját feladatait napi rendszerességgel elvégezze.” A 9–12. évfolyamok tanulója „tudatosan készül az örömteli, felelősségteljes párkapcsolatra, a családi életre. Képes önálló életvitelét, önmaga ellátását megszervezni. Képes szükségletei tudatos rendszerezésére,

¹ 110/2012. (VI. 4.) kormányrendelet

rangsorolására, megismeri a takarékoskodás-takarékoskodás alapvető technikáit. Ismeri a családtervezési módszerek alkalmazásának módját, ezek előnyeit és kockázatait, tud ezzel kapcsolatban információkat keresni és azokat döntéseiben felhasználni.”²

A családi életre nevelés témaköre koncentrálódva jelenik meg a választható pedagógia tárgy oktatásában, amely pedagógiai szakgimnáziumi osztályokban folyik. A képzés elődje az 1976-tól ismét bevezetett óvónőképző középiskola, melyet az országban ekkor kiépülő óvodahálózat pedagógusigénye miatt hoztak létre. Ezt követte a középfokú képzők átszervezése pedagógiai szakos szakközépiskolává, ahol a négyéves képzés végén lehetőség volt a közismereti tárgyak mellett szakmai tárgyból érettségi vizsgát tenni, de ez nem volt kötelező. A 2016-os szakképzési átalakítás után a szakgimnáziumi osztályokban minden tanulónak kötelező a szakmai érettségi tantárgy (pl. pedagógia) letétele. 2006-tól van lehetőség emelt szinten is érettségi vizsgát tenni.

A 2020. szeptembertől életbe lépő új Nemzeti Alaptanterv többek között a családi nevelés fontosságát, a családi életre történő felkészítést is hangsúlyozza. A nevelési célok és fejlesztési feladatok között (pl. erkölcsi nevelés; nemzeti öntudat, hazafias nevelés; önismeret és társas kultúra fejlesztése; testi, lelki egészségre nevelés; pályaaorientáció; gazdasági és pénzügyi nevelés; médiatudatosságra nevelés) találjuk a családi életre nevelést.

Már az alapvetés is kiemeli: a családban megvalósuló nevelés mellett az iskola kiegészítő szerepet tölt be (Rendelet melléklete. I. rész.).³ Ezt a kiegészítő funkciót jeleníti meg az egyéni tanulási lehetőségek biztosítása, mely a családi és szocioökonómiai státusból származó hátrányok csökkentésére irányul (Rendelet melléklete. I. rész I.1.2.). A család és a családdal kapcsolatos témakör széles körben megjelenik: az irodalmi nevelés területén az 12. évfolyamon is kompetenciaként kiemelik a családi hagyományok, a családi élettel kapcsolatos emlékek felidézésének és megfogalmazásának képességét (Rendelet melléklet II. rész II. 3. 1.). A családi nevelés, a család mint érték kialakításának feladatát emeli ki a 8–12. évfolyamon bevezethető állampolgári nevelés, tematikájában olyan témakörökkel, mint az állam és a család gazdaságot befolyásoló szerepe, a hön és népismeret tantárgyban kiemelt „család, otthon, szülőföld tisztelete, családi nemzeti identitástudat kialakítása” (Rendelet melléklet II. rész II.3.4.). Az etika/hit- és erkölcstan oktatásában még inkább kiemelkedő a családdal, a családi neveléssel kapcsolatos témakörök megjelenése. Megjelenik a családi közösségi identitástudat, a családon belüli aktív szerepvállalás fontosságának megjelenése (Rendelet melléklet II. rész II.3.5.). A biológia tantárgy részletezésénél kiemeli a tudatos családtervezésre való felkészítést mint kiemelt feladatot (Rendelet melléklet II. rész II.3.6.3). Az ének-zene tantárgy esetén a magyar népdal haza iránti elköteleződésében játszott szerepét, a mozgókép és médiaismeret tantárgy esetén pedig „a családjáért és a nemzetért tenni akaró állampolgárrá válás” folyamatának feltételét hangsúlyozza az alaptanterv (Rendelet melléklet, II. rész II. 3. 7. 1., illetve II. 3. 7. 4.).

Az új Nemzeti Alaptanterv és kerettanterv jelentős szakmai és társadalmi vitát, hozzászólást váltott ki. Tudományos jellegű cikkek, tanulmányok a rendelet megjelenésétől eltelt rövid időben nem születtek, a szakmai érveket és ellenérveket felsorakoztató írások annál nagyobb mennyiségben. Ezek elemzésére és értékelésére jelen írásunkban nem vállalkozunk.

² 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet vonatkozó mellékletei.

³ A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról, továbbiakban: Rendelet.

A család és családi nevelés témakörének megjelenése a pedagógia tantárgy érettségi vizsgáiban

A családi élettel kapcsolatos iskolai ismeretátadás fontos eleme az átadott tudás és kompetencia mérése, ellenőrzése. Mivel a közoktatásban a pedagógia tantárgy foglalkozik legbehatóbban a családdal kapcsolatos területekkel, ezért ennek a tárgynak a kimeneti fázisát elemeztük a közép- és emelt szintű érettségi vizsgák és részletes vizsgakövetelmények mentén.

A vizsgált 2005 és 2016 közötti, gimnáziumi írásbeli érettségi feladatokban kiemelkedően magas a családi nevelés stílusaival, a légkörrel kapcsolatos feladatok száma. Az érettségi feladatsorok készítői igyekeznek nem csak a szöveges kifejtő részben, hanem a tesztfeladatokban, a többszörös választási feladatokban is mérni az ebben a témakörben szerzett tudást. A különböző nevelési típusok közül is kiemelkedik az elhanyagoló szülői nevelés mint feldolgozandó terület. Szintén fontos témakör még a család és a nevelési intézmények közötti kapcsolattartás témaköre, annak elvei és megoldási formái, valamint a konfliktusok, a szülők és a pedagógus közti nézeteltérések, szerepkonfliktusok is megjelennek.

2016-tól az érettségit és szakmát egyaránt adó, megreformált szakgimnáziumi képzés megjelenése ismét nagy feladat elé állította az érettségi vizsgaanyagok elkészítőit. A 2016 szeptemberétől bevezetett szakgimnáziumi képzés keretében már a pedagógiai osztályok kilencedik osztályától megkezdődik a szakmai tárgyak oktatása. A megújult képzés a szakmai érettségi feladatok megreformálását is jelenti mind közép- mind emelt szinten. A szakgimnáziumi oktatás bevezetése után megszervezett középszintű pedagógia érettségi során ismét számtalan formában megjelenik a családi élet kérdése, az igaz-hamis állításoktól a relációelemzésen át egészen a kifejtő feladatokig. Ám itt megfigyelhetjük, hogy míg az eddigi feladatokban sokkal nagyobb arányban jelent meg a családi nevelés színtereinek Kozéki Béla-féle elemzése (1983) (a családi légkör, a nevelés ereje és a védelmi funkciók), az utóbbi két év középszintű érettségi feladatiban az anya-gyermek kapcsolat, a családok szocializációs funkciói, a személyre vagy státusra orientált családi nevelés és a hátrányos helyzet témaköre került előtérbe.

A gimnáziumi szóbeli érettségi vizsgakövetelmények közül két részletes vizsgakövetelményt emelünk ki, a 2008-ban, illetve a 2017-ben nyilvánosságra hozott szóbeli érettségi vizsga követelményeit. Az oktatási alapismeretek, illetve pedagógia szóbeli érettségi feladat során középfokon egy gyakorlatorientált problémafeladat, szituáció megoldása a cél, ez a feladatrész a 2017-es szóbeli vizsgakövetelmények között is így szerepel. A 2008-as vizsgaleírásban az emelt szintű szóbeli feladat hasonló a középszintű,

2016-tól az érettségit és szakmát egyaránt adó, megreformált szakgimnáziumi képzés megjelenése ismét nagy feladat elé állította az érettségi vizsgaanyagok elkészítőit. A 2016 szeptemberétől bevezetett szakgimnáziumi képzés keretében már a pedagógiai osztályok kilencedik osztályától megkezdődik a szakmai tárgyak oktatása. A megújult képzés a szakmai érettségi feladatok megreformálását is jelenti mind közép- mind emelt szinten. A szakgimnáziumi oktatás bevezetése után megszervezett középszintű pedagógia érettségi során ismét számtalan formában megjelenik a családi élet kérdése, az igaz-hamis állításoktól a relációelemzésen át egészen a kifejtő feladatokig.

gyakorlati jellegű feladatmegoldáshoz, ugyanakkor a dokumentum kiemeli: „A szóbeli vizsga célja, hogy a tanítási gyakorlatban érvényesülő újító szándékok, újszerű megközelítések a számonkérés során is megjelenjenek. Így a vizsga során a témák gyakorlatias megközelítése, az elsajátított ismeretek alkalmazása kap hangsúlyt.”

A 2008-ban kiadott részletes vizsgakövetelmény a családi nevelés témakörében a részletes kompetenciakövetelményeket több tananyagterületen is megemlíti. A megjelölt témakörök a pedagógiai pszichológia, a szocializáció színterei, a családi nevelés, az újszülött- és csecsemőkor, illetve az öregkor és az aggkor. Különösen magas a családi nevelés ismeretével kapcsolatos kompetenciák aránya. Középszinten a családi neveléshez sorolt kompetenciák a család fogalmát, szerkezetét, funkcióját, típusait, a családi szocializációt és szerepeket, a családi nevelést és nevelési hibákat, a családi és intézményes nevelés kapcsolatát érintik. Emelt szinten megjelenik a családi nevelés hatása és a gyermek személyiségfejlődése közötti összefüggés feltárása példák illusztrálásával. Ezen a szinten a tanulótól az eddig tanult ismeretek szintetizálását, magasabb szintű következtetések megalkotását is elvárják, ezzel indokolható, hogy a középszinten több kompetenciaként megjelölt képességeket összevontan, szélesebb kontextusban követelik meg a diákoktól.

A családi életre nevelés egy nonformális változata: az egyházi jegyesoktatás / az alapozó házasképzés fejlődési távlatai Magyarországon

A fentiekben bemutatott formális, érettségi vizsgával záruló tanulási folyamatban kevesen szereztek bizonyítványt a házasulandók teljes számához képest, ami 2018-ban 50 828 párt, 2019-ben pedig 60 300 párt jelentett.⁴ E párok jó része nem részesült az esküvő előtt felkészítésben, mert az ún. jegyesoktatáson való részvétel egyedül a katolikus egyházban kötött esküvők előtt előírás a házasulandók számára. Ezek a számok az összes házasságkötést mutatják, az egyházi házasságkötések száma ennél kevesebb, hiszen a legnagyobb felekezet, a katolikus egyház létszámaránya a legutóbbi, 2011-es népszámlálási adatok szerint alig haladja meg a 37%-ot, a többi felekezet pedig ennél jóval kisebb arányban van jelen.⁵

A katolikus egyház a szexuális forradalom és a II. Vatikáni Zsinat idejétől kezdve tette általánosan elterjedté és kötelezővé a katolikus esküvői szertartást megelőző jegyesoktatásokat (Ponzetti, 2016), jöllehet ezek tartalmát az országos szintű szabályozásokban egységesítették; az Olasz Püspöki Kar legutóbb 2013-ban adott ki ilyen jellegű ajánlást (Orientamenti, 2013). Hazánkban ehhez hasonló egységes saját keretrendszer jelenleg nem ismert, bár az olasz minta magyar nyelven már elérhető (MKPK Családbizottság, 2103). A nonformális, tehát kötelező érvényű képzési forma mellett az egyes egyházak kidolgozták saját anyagaikat. E fejlődés ívének pilléreit vesszük sorra az alábbiakban, ezt megelőzően azonban szükséges egy rövid terminológiai kitérőt tennünk a jegyesoktatás kifejezés neveléstudományi pozíciójának meghatározásához.

Ahogy korábban láttuk, a középfokú oktatásban formális értékelés szerezhető a családi életre nevelés témakörében, ám a párkapcsolatok egészséges és elégedettséget adó működtetése, a gyermeknevelés tanulási csatornákon átadható ismeretei egy jóval szélesebb körben tartanak számot érdeklődésre, mint az e tárgyból érettségit szerzők szűk csoportja. Az oktatók közül a tanulási térből, azaz az ismeretterjesztő és a mentálhigiénés halmazból kiveszik részüket az üzleti vállalkozások, a civil kezdeményezések

⁴ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_wnz001.html Utolsó letöltés: 2020. 02. 24.

⁵ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_vallas Utolsó letöltés: 2020. 02. 16.

és az egyházak, sőt – jóllehet korai stádiumban még – a költségvetési szervek, pl. az önkormányzatok is.⁶ Az alábbiakban azért a katolikus egyház égisze alatt működő jegyesoktatási forma alakulását mutatjuk be, mert ennek a magyarországi múltja követhető a legmesszebb az időben. A történeti áttekintéstől remélt következtetéseink iránya főként oktatásmódszertani jellegű, hangsúlyozva a közösségi háttér kiemelkedő jelentőségét.

A jegyesoktatás kifejezést az egyházi esküvők előkészítésére használják, azonos értelemben a jegyesfelkészítéssel vagy a jegyesbeszélgetéssel. Ezek a kifejezések feltételezik, hogy a házasulandók jegyben járnak, még nem házasok, és az oktatási anyag implikálja a különélést is. A korszerűbb, neveléstudományi elnevezése a családi életre nevelés e sajátos formájának az alapozó házasképzés (*premarriage education*), amely hazai egyházi körökben nem honosodott meg.

Az alapozó házasképzés definíciója, hogy az adott pár felkészülését szolgálja az élet-hosszig tartó, megelégedést nyújtó egészséges párkapcsolati elköteleződés létesítésére és fenntartására, extenzív időkeretben és intenzív módszertani bázison. Ebben a formájában tehát lehet személyre szabott, bár követnie kell egy alapvető tematikát, melynek elemei lehetnek a származási családból hozott minták és értékek, szerepek és erőforrások, pénz- és időgazdálkodás, jövőtervezés, konfliktusmenedzsment és kommunikáció, szexualitás és intimitás stb. (Furtis és Adler-Baeder, 2013).

E mai, összetett meghatározás és elméleti keret azonban még nem volt elérhető, amikor az alapozó házasképzés az 1960-as évek diákmozgalmi átrendeződéseinek következtében kiszorult az egyetemek világából, és mint nonformális kötelezettség a katolikus egyházon belül fejlődött tovább. A katolikus egyház tehát a szexuális forradalom és az ezzel időben hozzászóló párhuzamosan zajló II. Vatikáni Zsinat idejétől tekinti kötelező oktatási kérdésnek is az egyházi esküvőt (Ponzetti 2016), jóllehet a pasztorális tematikák között a házassági pasztoráció már korábbi időszakról felfedezhető Magyarországon is (ld. pl. Schütz, 1933).

Szemelvények a jegyesoktatás magyar nyelvű szakirodalmából

A II. Vatikáni Zsinat által indított jegyesoktatási kezdeményezések hazánkba viszonylag gyorsan áramlottak át, példa erre egy 1972-ben kiadott kötet (Bánk és Lengyel, 1972). A könyv érdekessége, hogy mind hittani-teológiai és egyházjogi, mind oktatásdidaktikai, mind liturgiai és szervezési szempontból tárgyalja az esküvő előkészítését. Vázlatolja például a jegyesekkel folytatott beszélgetések menetét. A kötet célja a „modern házasságok sebeit gyógyítani és a mai házasságok zátonyain átkalauzolni” (Bánk és Lengyel, 1972. 11.), ugyanakkor ezekhez a célokhoz kizárólag egyházi, illetve egyházi szempontból „kanonizált” szépirodalmi és filozófiai szövegek idézésével, valamint az éppen szolgálatban lévő Lelkipásztori Bizottság tagjai által jegyzett írások kötetbe szerkesztésével járul hozzá. Tehát, bár az egyes témák felvetése, a zsinati friss dokumentumok magyar nyelvű közreadása, a házastársi hűség és fejlődés-tanulás kölcsönösségen nyugvó tárgyalása előremutató, a kötetben mégsem találhatók írások, jó gyakorlatok, tapasztalatok, kérdéssorok házaspároktól vagy a teológiától eltérő tudományágak képviselőitől, legyenek akár pszichológusok, akár szociológusok vagy felnőttképzésben járatos tanárok, akik a hetvenes években megszólíthatók lettek volna a határterületek képviselői közül.

Lássuk, hogyan fejlődött tovább ez a sajátos terület: tekintsünk át röviden néhány további, katolikus jegyesoktatással foglalkozó kötetet időrendben haladva! A megjelent számos munka közül azokat a műveket választottuk, amelyek egy-egy módszertani-mi-nőségi ugrást illusztrálnak a terület magyar nyelvű egyházi szakirodalmában.

⁶ Ld. <http://ketigen.com/#kepzesrol> Utolsó letöltés: 2020. március 10.

Török Jenő 1973-ban szerkesztett, majd egy évvel később Bécsben kiadott kötete (Török, 1974) jól szemlélteti a Kádár-kor egyházi oktatási anyagainak fejlesztését: a kötet egy akkor frissnek számító francia munka (*Notre Amour*; szerzői Millias és Le Mouël, 1970) fordítása, erős szelektálással a terjedelmi korlátok miatt. A párizsi L'Equipe Nationale des Centres de Preparation au Marriage (a Házasságra Előkészítő – vagy még inkább „Felvértező” – Nemzeti Intézet) égisze alatt írt hatrészes füzet sorozatból válogatott a magyar szerkesztő. A kor akkori gyakorlatának megfelelően a magyar nyelvű munkát egy bécsi kiadó bocsátotta útjára. Az erőteljes szelektálás érződik a mű szerkezetén: tömörítve tartalmaz lírai betéteket, elképzelt jegyesektől származó idézeteket, valamint rövid teológiai-hittani alapvetéseket az egyes témákkal kapcsolatban. Ezek az önismeret, a pár tudatos kiválasztása, a testiség-szexuális-termékenység, a szerelem megújítása és az egész életen át tartó hűséges szeretetkapcsolat fenntartása.

A gondolatfolyam nem egyszerű fordítás, sokkal inkább magyartítás: az irodalmi idézetek között szerepelnek magyar költők, például Képes Géza vagy Weöres Sándor versei is. Jó volna látni, hogy a törzsszöveg hol fordítás és hol szerkesztői betoldás, a kiadás azonban erre nem tér ki. Neveléstudományi fókuszunk számára étékes újdonságot a független (szerkesztői munka) tartogat: ez egy, elsősorban „Főtisztelendő urak”-nak, illetve minden kedves olvasónak címzett levél. Török itt kiemeli, idézve Ernst Städter (1972) pszichológust, hogy „az esküvő előtti két hónap lélektani szempontból oktatásra a legalkalmasabb idő” (Török, 1974. 105.; melléklet 1.). Melegen ajánlja a frontális oktatás mellőzését, helyette a témasor örömhír-központú, párbeszédre alapuló feldolgozását javasolja. Álláspontja szerint „a pap, orvos és két házaspár beszélgetése 3–4 jegyespárral az az eszményi forma, amelyet ez a vezérfonal szem előtt tart.” (Török, 1974. 106.; melléklet 2.). Áthidaló megoldásnak tartja, ha az említett szakértők mintegy kerekasztal-beszélgetést folytatnak, így ösztönözve a jegyeseket a későbbi páros beszélgetésre. Mind az említett csoportos formákhoz, mind a „pap – egy jegyespár” kerethez a megjelent kötetet mint szöveggyűjteményt, a házasulandók kezébe adható inspiráló olvasnivalónak ajánlja, azaz deklaráltnan nem tankönyvi leckeként tekint a fejezetek tartalmára.

A párbeszéd és a civil szereplők bevonása értelemszerűen lassan bontakozott ki hazánkban. A rendszerváltozás után azonban sorra jelenne meg azok a kötetek, amik a teológiai-pasztorális alapvetésen túl a házaspárok és a párbeszédes forma előtérbe kerüléséről tanúskodnak. Példának vegyük a Beöthy-Molnár András és Bukovszki Antal által szerkesztett tanulmánykötetet (1993). Ez előadások sorozatát tartalmazza, a szerkesztett szövegben szerencsésen megőrizve az élőbeszéd dinamikáját. Különböző korú házaspárok, biológianár, pap és szerzetes egyaránt hozzájárulnak a kötet témáinak kibontásához: a korábbiakon túl új területként jelenik meg a gyermeknevelés, a család mint spirituális közeg a hétköznapiakban, a munka és családi élet egyensúlya, valamint a családtervezés gyakorlati megfontolásai (ez utóbbi esetben tehát nem arról szól az üzenet, hogy mit tilt az egyház, hanem arról, mit hogyan érdemes tenni az egészség, a harmonikus párkapcsolat és a tervezett gyermekszám elérése/megőrzése érdekében). A kötet friss tematikáján, hangnemén túl jelentős újdonság az ökumenikus szemlélet, amennyiben más társfelekezetből is hívtak meg elismert, a terület hazai viszonyai között kiemelkedő szerzőt, Pálhegyi Ferenc pszichológust (Beöthy-Molnár és Bukovszki, 1993. 33–40.). További fontos lépés, hogy élőbeszédben elhangzó személyes adalékok is bekerültek a kötetbe, felváltva a fiktív párbeszédet és az irodalmi szemelvényeket. Valós, arccal-névvel vállalt példák, útkeresések illusztrálják a szakmailag megalapozott mondanivalót: az élettapasztalat avatja a párokat házasság-szakértővé, a klerikális és pszichológus szerzők egyenrangú társaként. (A kötet szerzőinek életrajza tartalmazza ezeket a személyes kereteket, de kitekint a szakmai teljesítményekre is.)

A harmadik előrelépés, amit a kötet jól illusztrál, a családi életre nevelési, családpszichológiai háttér. Ezzel mintegy kioldódik a téma a teológiai-hittani gondolati keretből,

lassan megtalálva családtudományi horgonypontjait. Ennek jele, hogy az előszót a szakterület felkért kutatói, Kopp Mária és Skrabski Árpád jegyzik. Hangsúlyozzák azt a korszerű alapelvet, hogy a saját tapasztalatok, és nem egy hittani dokumentum elméleti elemzése a megfelelő kiindulópont a közös tanuláshoz, és kiemelik, hogy az életpéldák személyes megosztása segíti ezt a tanulási folyamatot: „a kötet összeállításának alapgon-dolata önmagában azért kitűnő, mert a közös felkészülés közben a párok tudatosították saját tapasztalataikat.” (Beöthy-Molnár és Bukovszki, 1993. III.).

Innen – felekezeti közötti gondolkodás, életpéldák, saját tapasztalatok tudatosítása – az út a kultúrák közötti nyitottság felé vezet. Sajátos módon a következő kötet szerzője, a jezsuita Nemes Ödön (2009) mintegy izoláltan, az előzőkkel részben párhuzamosan dolgozta ki módszerét, hiszen a kommunizmus térszűrésével egy időben elhagyta az országot, szerzetesi tanulmányait külföldön több országban, évtizedeken át tartó pasztorális tevékenységét Japánban fejtette ki. Munkatársaival évi mintegy ötszáz jegyespárt kísérték el a felkészülésben. A párok öt hónapon át heti másfél óra személyes kontaktbeszélgetésben vett részt, valamint csoportosan is megbeszélték a tapasztalataikat. Kaptak házaspár-mentort, akikkel a „házi feladatot” egyeztették, amely külön szólt a lánynak és a fiúnak. Így a találkozások közötti reflektálás-gondolkodás egyéni feladattá vált, míg a párbeszéd gyakorlása a csoportos és személyesen kísért időben zajlott.⁷

A kötet születésének jellegzetes háttere a japán kultúra, társadalmi közege azoknak a pároknak a csoportja, akik nem feltétlenül voltak keresztények, de keresztény rítusú esküvőt szerettek volna tartani. Ennek megfelelően a kötetben az önismeret, önreflexió, párismeret és általános spiritualitás kerül előtérbe. A rövid bevezetőkön kívül nincsen magyarázó-eligazító rész, csupán húsz kérdéssor, például szabadságról, meghittségről, boldogságérzésről, fejlődésről, bizalomról, konfliktusokról, gyógyulásról és döntésről, valamint hely a saját reflexiók, jegyzetek rögzítéséhez. Valójában egy munkafüzet született, amelynek kérdéssorai évtizedes tapasztalat révén szűródtak le (a kiadó két külön kötetet ad közre más színkódokkal a pár tagjainak egyéni használatára).

A szerző feltételezi, hogy a jegyespár saját érdekében megteremti a megfelelő időt és elmélyülést a kérdések megválaszolásához, nem „felügyeli” csoportos formában sem a kereteket. A párnak adott felelősség és bizalom a következő lépés, amiben a kulturális nyitottság mellett a kötet mérföldkövet jelent. A szerző figyelmeztet: „Ez a munkafüzet nem könnyen emészthető. Nagy mélységekig tudnak a kérdések segíteni önmagukat és a másik megismerésében. [...] Valószínűleg tapasztalni fogtok kétséget, félelmet, bizonytalanságot. Tanuljatok ezekből az érzésekből, mert ezek hozzátartoznak minden olyan folyamathoz, amely egy kapcsolatot igyekszik mélyíteni.” (Nemes, 2009. 10.) Bár a munkafüzetet alkalmasnak tartja önálló feldolgozásra, javasolja, hogy elakadás vagy nehezen feldolgozható téma esetén kérjenek kísérői segítséget: „Ha nehéz kérdéssel találok, keressetek egy lelkivezetőt, lelkészt vagy papot, akivel megbeszélhetitek.” (Nemes, 2009. 11.) A lelki vezető mai értelemben már nem feltétlenül klerikális személy.

Ebben a kötetben tanúi lehetünk annak a szemléletváltásnak, amely szerint az önreflexió begyakorlása, a nehéz, megterhelő érzésekkel való együttléti az a valódi, egyéni tapasztalatokból építkező tanulási folyamat, amely a házasságban való elköteleződésre leginkább alkalmassá tesz. Nem előkészít vagy felkészít az esküvőre: a szerző szerint a párkapcsolatban lét maga a gyakorlás, amely nem hagyható abba a ceremónia végeztével.

Vegyük észre, hogy a terület fejlődése során az egyéni tapasztalatok kezdetben egyáltalán nem jelenhettek meg, majd fiktív illusztrációból személyes megosztássá váltak, mintegy kiindulópontként szolgálva az „elméleti anyag” feldolgozásához. A frontális előadásokat lassan, legalább ajánlás szintjén felváltották a csoportos beszélgetések, ahol

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=mZYLDVCO-8A&t=1053s> Utolsó letöltés: 2020. 05. 14.

ki szólt, ki hallgatott. Itt egy másik paradigma működik: az egyéni reflexió megtapasztalása, ami a kérdések nyomán kibomlik, gyakorlássá válik, az egyéni életút része lesz. Ami ebből kifejlődik, az nem lexikális tudás, nem is elsajátított (csoport)norma, hanem alapattitúd, sőt, idegrendszeri működés, amennyiben a feszültségtűrést, negatív érzések kordában tartását vesszük alapul. A pár nem oktatást kap, hanem – igény esetén – kísérést keres, akár civil, akár klerikális megbízottat, akik a személyes reflexiók tapasztalati tanulását, ennek a folyamatnak az egyediségét hozzáértő módon tiszteletben tartják.

Ebben a közegben nincs értelme határidőhöz kötni a „tananyag teljesítését”. Van egy felkészülésre szánt idő, a szerző azonban inkább lassítja, mintsem sűrgeti a folyamatot: „Hetenként csak egy fejezettel foglalkozzatok! Ez segíteni fog abban, hogy alaposabban feldolgozzátok az egyes témákat, amelyek elengedhetetlenül fontosak a kapcsolatotok mélyítéséhez. [...] Ha közben letelik a jegyesség ideje, az esküvő után nyugodtan folytathatjátok.” (Nemes, 2009. 10–11.) Összegezve: Nemes Ödön munkája az egyénre és kevésbé a párra fókuszál. Elengedi az egyházi előírások által szabott keretes formákat és a kutatásokra alapozó családtudományi eszmeifuttatásokat, mert az intim, meghitt emberi kapcsolat lényegét a reflektív tapasztalat révén igyekszik megragadni. Arra vezeti rá a gyakorlót (nem az olvasót vagy felhasználót), hogy először saját magával lépjen meghitt viszonyba, teret adva akár a negatív, nehéz, félelmet keltő érzéseknek, így nyitva meg az utat a másik emberrel szövődő társ kapcsolat fejlődésének.

Az eddigiekben mintegy négy évtized katolikus jegyesoktatásának háttér-irodalmát tekintettük át néhány konkrét kötet példáján keresztül. A következőkben arra keressük a választ, hogyan kerül a tudás, a gyakorlat a könyvek lapjairól a terepre, majd a terepről vissza, közlemények és tudományos kötetek oldalaira.

Gyakorlati munka, képzés és kutatás

Jóllehet a hivatalos csatornák (pl. a klerikusok felkészítése a hittudományi főiskolákon, papnevelő intézetekben) hosszú ideig nem nyíltak meg az említett tudományterületek világi (keresztény) képviselői, illetve az elkötelezett házaspárok előtt, ám e személyek és szellemi műhelyek önkéntes alapon már egészen korán kivették a részüket a házasságok előkészítéséből. A civil részvétel formáiban a házaspárok, akiket a plébános felkért a helyi (plébániai) közösségekből, részt vehettek a jegyeseket felkészítő beszélgetéseken. Mivel ezeknek a találkozóknak jelenleg sincs közös nemzeti kerete vagy minimuma, így a tematika és a didaktika felépítése az adott közösség felelősének – többnyire klerikális vezetőjének – a feladata (Horváth-Szabó és mtsai, 2015). Tehát a klerikus döntésén múlik, ki mennyi teret kap a felkészítés során, és ezen a skálán nagyon sok változattal találkozunk: kezdetben egy-egy beszélgetést vagy frontális előadást bízott a klerikus a házaspárokkal, akik közül, ha volt tudományos szempontból felkészült tag, akkor egyre több felelősséget kapott.

Ebben a kötetben tanúi lehetünk annak a szemléletváltásnak, amely szerint az önreflexió begyakorlása, a nehéz, megterhelő érzésekkel való együttlét az a valódi, egyéni tapasztalatokból építkező tanulási folyamat, amely a házasságban való elköteleződésre leginkább alkalmassá tesz. Nem előkészít vagy felkészít az esküvőre: a szerző szerint a párkapcsolatban lét maga a gyakorlás, amely nem hagyható abba a ceremónia végeztével.

Ezzel párhuzamosan, egyfajta organikus fejlődési spirálban, a civil munkatapasztalatból merítve sorra születtek tudományos igényű közlemények is a családi életre nevelés területén (ld. pl. Hortobágyiné Szabó Ágnes vagy Horváth-Szabó Katalin munkásságát). Végül a kétezres évekre kialakultak azok a még klerikusi vezetéssel működő, ám valójában laikus (azaz nem klerikus) tudományos háttérű műhelyek, amelyek ismeretterjesztő és szakmai képzésekkel, valamint kutatásokkal és közleményekkel egyaránt támogatták a családi életre nevelés, ezen belül pedig a házasságra előkészítés területének fejlődését.

Magyarországon tehát a katolikus egyház kötelező jegyesoktatási formája adott egyfajta indítást a házasság előkészítése mint a családi életre nevelés speciális területe fejlődéséhez, és mostanra körvonalazódik a választás lehetősége a régebbi, klerikális hagyományokra támaszkodó, didaktikusan azonban korszerűtlen képzési formák és a laikusok és tudományos műhelyek által organikusban fejlesztett, szélesebb felhasználói körök érdeklődésére számot tartó képzési formák között.

Mivel a korszerű módszerek és tartalomközvetítés iránt él a belső igény, létrejött egy „jegyesoktatók képzése” program (Horváth-Szabó és mtsai, 2015). E képzési program lényege, hogy mindenki számára nyitott, tehát laikusok és klerikusok is részt vehetnek rajta. A jegyesoktatás témáira és módszereire fókuszál, a kis létszámú csoportos képzés során saját élményhez is juttatja a résztvevőket, így fejlesztve az önismerteti-reflexiók potenciált is a tudásbázis mellett. A képzés 39 órát vesz igénybe, összesen három péntek-szombati blokkban zajlik. Témái lefedik az andragógiai és felnőttképzési ismereteket, az önismeret és társismeret jelentőségét, a házasság működésének alapjait, a szerepek és erőforrások megosztását, az erkölcsi és családtervezési alapokat, valamint a kurzusszervezési ismereteket és tapasztalatokat. A képzők pszichológusok. A képzés hosszútávú haszna egy közös virtuális fórum, ahol az ország különböző pontjain dolgozó jegyesoktatók konzultálhatnak egymással a képzésüket követően.

Erről a pontról kitekintve már látszik a következő fejlődési szint: a nemzeti minimum kialakítása (Horváth-Szabó és mtsai, 2015). A képzési keret azért szükséges, mert ennek tükrében mérhető le egy képzés kompetenciaszintje, azaz tematikus és módszertani felkészültsége. A közös nemzeti minimum kialakítására az Egyesült Államokban már van példa, ott a számos piaci szereplő iránt támasztott minőségbiztosítási igény kényszerítette ki a konszenzusos keret kialakítását (Futris és Adler-Baeder, 2013). Értelemszerűen a tengerentúli minta csupán orientáló lehet, hiszen egy nemzeti minimum kialakításában szükségszerű a lokálisan érintett résztvevők konszenzusa, még akkor is, ha a házasság általános tapasztalatai az északnyugati típusú kultúrákban alapvetően hasonlatosak. Az úgynevezett NERMEN (National Extension for Relationship and Marriage Education Model)⁸ igyekezett távolságot tartani minden korábbi, elismert modelltől, miközben magában foglalja az egyes iskolák jó gyakorlatait. Kiemelkedő és új szemléletű tematikus egység az öngondoskodás és a közösséghez kapcsolódás.

Az öngondoskodás, a személy saját jóllétének fenntartása azért lényeges a házasság minősége szempontjából, mert a fizikai-lelki-szellemi-spirituális egyensúly és erőforrás-megújítás felelőssége a NERMEN szemléletben az egyén feladata: a pár tagjai nem várhatják el egymástól a gondolatolvasást vagy a hiányok folyamatos elfogadását, illetve fedezését. A közösséghez csatlakozás megtartó közege pedig azért lényeges a pár számára, mert így azonos értékek mentén olyan párokkal kapcsolódhatnak össze, akik nem rokoni szálakkal kötődnek hozzájuk. A kapcsolati krízisek megelőzésében és kezelésében, a traumatikus életesemények kezelésében ezek kapcsolatok a modell alkotói szerint pótolhatatlan jelentőséggel bírnak.

Az egyesült államokbeli példa talán leginkább figyelemre méltó eleme, hogy a hálózatépítést, az elkötelezett párkapcsolat közösségi „megtámasztását” nem opcionális

⁸ <https://www.fcs.uga.edu/nermen/nermem> Utolsó letöltés: 2020. 03. 13.

elemként, hanem a képzési folyamat integráns célkitűzéseként kezeli. Nyilván, ha a pár a csoportos képzési forma mellett voksol, a folyamat pozitív hozadéka lehet egy megerősítő közösségi háló kialakulása. Az ilyen támogató hálózatok életciklusa azonban többnyire rövid, valójában a képzési keret felbomlásával továbbélésük esetlegessé válik, elsődleges funkciójuk a képzési keretben való megmaradás, a lemorzsolódás csökkentése.

Ahogy Brotherson és munkatársai részletesen elemzik (ld. Futris és mtsai, 2013), a párkapcsolatoknak az akut kihívások és a hosszútávú alkalmazkodási követelmények terén egyaránt szükségük van a kiterjedt családdal ápoltt erőforrás-gazdag kapcsolatokra, a helyi közösségi, pl. lakóhelyi hálózathoz tartozó kapcsolatokra, illetve az értéktelített, tudatosan megválasztott „kortárs-sorstárs” kapcsolatokra (ún. *peer connections*). Ezek együttesen alkotják a „lehetőségek hálózatát” (Brotherson és mtsai, 2013. 56.), amelyekből a párkapcsolat tartósságot és rugalmasságot egyaránt meríthet. Az alapozó képzésnek tehát nemcsak az a feladata, hogy egyfajta szocializációs és társas közeget teremtsen, hanem az is, hogy ráébressze a résztvevőket az értékorientált, tudatosan, a házasság jólléte szempontjából létesített és fenntartott kapcsolatok jelentőségére. Célkitűzés az is, hogy a résztvevők világosan lássák, mikor szükséges segítséget kérniük a közvetlen támogató hálózatuktól, és hogy mik azok a jelek, amelyek nekik jelzik, hogy támogatást kell adniuk egy másik pár számára. E hálózati bázison, ha úgy tetszik, társadalmi tőkében (Coleman, 1994) gazdagodva az átmeneti nehézségek és az élettörténeti hátrányok kevésbé veszélyeztetik a párkapcsolat belső ökonómiáját. A szerzők megállapítása szerint e közösségi-hálózati támogatás a családban felnövő gyermekekre különösen pozitív hatást gyakorol, hiszen a szükség esetén kapott konkrét támogatáson túl új, proaktív viselkedésmintákat sajátíthatnak el, más esetekben pedig megtapasztalhatják saját gondoskodó-segítő aktivitásuk hatását.

Hasonló összefüggésre hívja fel a figyelmünket Pusztai (2009) a középiskolások továbbtanulási aspirációinak kutatása kapcsán, egy egész más, oktatásszociológiai összefüggésben: hazai mintán nyert eredményei egyértelműen alátámasztják a családi miliő mellett a tanuló kortárs környezetének, társadalmi tőkéjének jelentőségét. A felekezeti középiskolában tanulók nagyobb arányban tervezték felsőoktatási továbbtanulásukat, jövőterveikre nem volt olyan korlátozó hatással saját szüleik alacsonyabb végzettsége,

Ahogy Brotherson és munkatársai részletesen elemzik (ld. Futris és mtsai, 2013), a párkapcsolatoknak az akut kihívások és a hosszútávú alkalmazkodási követelmények terén egyaránt szükségük van a kiterjedt családdal ápoltt erőforrás-gazdag kapcsolatokra, a helyi közösségi, pl. lakóhelyi hálózathoz tartozó kapcsolatokra, illetve az értéktelített, tudatosan megválasztott „kortárs-sorstárs” kapcsolatokra (ún. peer connections). Ezek együttesen alkotják a „lehetőségek hálózatát” (Brotherson és mtsai, 2013. 56.), amelyekből a párkapcsolat tartósságot és rugalmasságot egyaránt meríthet. Az alapozó képzésnek tehát nemcsak az a feladata, hogy egyfajta szocializációs és társas közeget teremtsen, hanem az is, hogy ráébressze a résztvevőket az értékorientált, tudatosan, a házasság jólléte szempontjából létesített és fenntartott kapcsolatok jelentőségére.

illetve foglalkozási státusza sem, mint azoknak a kortársaiknak, akik hasonlóan hátrányos családi háttérből érkezve nem felekezeti középiskolában tanultak.

Hogyan transzferálhatók ezek az eredmények a családi életre nevelés területére? Ahogy a korábbiakban a NERMEM modellben láthattuk, társadalmi tőke gyarapítása eliminálhatja vagy kiegyensúlyozhatja az élettörténeti háttérből adódó hátrányokat, pl. származási családban vagy korábbi kapcsolatban átélt válást. A társadalmi tőke a pozitív jövőkép kialakításában is szerepet játszik, és így aspirálja a tudatos segítségkérést, ha a kapcsolat az eltervezetthez képest negatív irányba haladna. A következő évek családtudományi kutatóira vár, hogy az oktatási környezetben adatokkal már igazolt, illetve a fenti amerikai modellben elméletileg körvonalazott összefüggést a hazai párkapcsolati képzések kapcsán a terepen is megvizsgálják.

Összegzés

A gyermeket körülvevő környezeti tényezők a szociális készségek első forrásai. A biztos hátteret adó családban testileg, szellemileg és mentálisan is erősebb, kiegyensúlyozottabb emberfők felnövekedésére van esély. „Stabil és biztonságot adó családi légkörben a személyiség az élet stresszhelyzeteivel szemben olyan védeltséget szerezhet, amely lelki egészségvédelmének erőforrása és önmegvalósító életvezetésének biztosítója lehet.” (Bagdy, 1994. 14.)

A családi élet minősége kulcsfontosságú tehát minden szereplő számára. A gyermekek esetében hatással van az értelmi és érzelmi intelligenciára, a tanulmányi teljesítményre, a társas kapcsolatokra, a jövőkép formálódására (Fingerman, 2020; Kim és mtsai, 2002). A felnőttek esetében többek között a családi szerepek megélésére, a fizetett munka végzésére, társadalmi tőkéjük alakulására, egészségükre és életmódjukra. Mindezzért nem közömbös sem az egyén, sem a kollektíva szempontjából, milyen partnerekké, szülőkké, nagyszülőkké válnak a társadalom tagjai. Az ehhez nyújtott természetes minta (azaz több generáció együttélése) már kevés esetben funkcionál. A formális nevelés és oktatás szerepe és felelőssége folyamatosan növekszik. A jegyesoktatás szemléletes példa arra, hogyan válhat egy előírt, nonformális képzés integrációs felületé tudomány és egyház, klerikusok és laikusok, önkéntesek és hivatásos képzők számára.

A társadalmi szintű összefogás a családi életre történő felkészítésben egy nemzet életének, működésének hatékonyságát, minőségét, egészségét s nem utolsósorban reprodukív képességét határozhatja meg.

Irodalom

- Bagdy Emőke (1994). *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bánk József & Lengyel Antal (1972, szerk.). *Házasság előtt*. Budapest: Szent István Társulat.
- Beöthy-Molnár András & Bukovszki Antal (1994, szerk.). *Én meg te – Mi. A megismerkedéstől a családalapításig*. Budapest: Nagycsaládosok Országos Egyesülete.
- Brotherson, S., Behnke, A. & Goddard, W. (2013). Connect. Engaging in a Positive Social Network of Support. In Futris, T. G. (szerk.), *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core Teaching Concepts for Relationship and Marriage Enrichment Programming*. University of Georgia: NERMEM Network. 33–38.
- Coleman, J. (1994). Társadalmi tőke. In Lengyel György & Szántó Zoltán (szerk.), *A gazdasági élet szociológiája*. Budapest: Aula Kiadó. 99–127.
- Cseh-Szombathy László (1979). A gyermekkori szocializáció jelentősége a házastársi és szülői szerepre való felkészítésben. In Cseh-Szombathy László, *Családszociológiai problémák és módszerek*. Budapest: Gondolat. 34–109.
- Cseh-Szombathy László (1991). A családi értékek változása és ennek hatása a családi funkciók

- alakulására. In Utasi Ágnes (szerk.), *Társas kapcsolatok*. Budapest: Gondolat. 7–19.
- Cseh-Szombathy László (2000). A család változása a XX. század második felében. In Várhelyi Krisztina (szerk.), *Család és társadalom*. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ. 31–37.
- Cseh-Szombathy László (2001). Modelling the interrelation between macro and the family. In Lengyel György & Rostoványi Zsolt (szerk.), *The Small Transformation: Society, economy and politics in Hungary and the new European architecture*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 302–314.
- Cseh-Szombathy László (2003). Changes in demographic process in Hungary. *Demográfia*, 46, 243–258.
- Engler Ágnes (2018, szerk.). *Család és karrier*. Debrecen: CHERD.
- Engler Ágnes (2017). *Család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat.
- Esping-Andersen, G. (1999). A jóléti államok az évszázad végén. In Csaba Iván & Tóth István György (szerk.), *A jóléti állam politikai gazdaságtana*. Budapest: Osiris Kiadó – Láthatatlan Kollégium. 89–111.
- Esping-Andersen, G. (2016). *Families in the 21st Century*. Stockholm: SNS Vörlag
- Fingerman, K. L., Huo, M. & Birditt, K. S. (2020): A decade of research on intergenerational ties: Technological, economic, political, and demographic changes. *Journal of Marriage and Family*, 82(1) 383–403. DOI: [10.1111/jomf.12604](https://doi.org/10.1111/jomf.12604)
- Futris, T. G. & Adler-Baeder, F. (2013). *The National Extension Relationship and Marriage Education Model: Core Teaching Concepts for Relationship and Marriage Enrichment Programming*. University of Georgia: NERMEN Network.
- Horváth Szabó, K., Petik, S. K., Hercegh-Kézdy, A. & Elekes, Sz. (2015). The challenges and opportunities of pre-marriage counselling in Hungary: A flexible model. *European Journal of Mental Health*, 2, 212–221. DOI: [10.5708/ejmh.10.2015.2.7](https://doi.org/10.5708/ejmh.10.2015.2.7)
- Kim, H. K. & McKenry, P. C. (2002). The relationship between marriage and psychological well-being – A longitudinal analysis. *Journal of Family Issues*, 23, 885–911. DOI: [10.1177/019251302237296](https://doi.org/10.1177/019251302237296)
- Komlósi Piroska (1995). A családi életre nevelés feladatai és nehézségei az egyes életkorokban. In Komlósi Sándor (szerk.), *Családi életre nevelés*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kopp Mária (2010). A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 11(4), 243–254. DOI: [10.1556/mental.11.2010.4.1](https://doi.org/10.1556/mental.11.2010.4.1)
- Mihalec Gábor, Bakó Dorottya, Boróczki Beáta, Jámor-Szabó Éva & Urbán Irma (2011). A családi életre nevelés története, módszertana és gyakorlata. *Új Pedagógiai Szemle*, 61(1–5), 92–119.
- Nagy Beáta (2001). Women's career. In Lengyel György & Rostoványi Zsolt (szerk.), *The Small Transformation: Society, economy and politics in Hungary and the new European architecture*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 315–335.
- Nemes Ödön (2009). *Párbeszélgetés. Kapcsolatépítő munkafüzet jegyes- és házaspároknak*. Budapest: Harmat – Új Ember.
- Perel, E. (2017). *Mating in Captivity. Unlocking Erotic Intelligence*. New York: Harper.
- Pillias, J. & Le Moël, G. (1970, szerk.). *Notre amour*. Paris: Edition de Cerf.
- Pongrácz Tiborné (2001). A család és a munka szerepe a nők életében. In Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné & Tóth István György (szerk.), *Szerepváltozások*. Budapest: TÁRKI.
- Ponzetti, J. J. Jr. (2016, szerk.). *Evidence-based Approaches to Relationship and Marriage Education*. New York: Routledge. DOI: [10.4324/9781315757353](https://doi.org/10.4324/9781315757353)
- Pusztai Gabriella (2009). *Társadalmi tőke és iskolai pályafutás*. Budapest: Új Mandátum.
- Schütz Antal (1933). *A házasság. 10 előadás*. Budapest: Szent István Társulat.
- Shatnawi, D. & Fishback, P. (2018). The Impact of World War II on the Demand for Female Workers in Manufacturing. *The Journal of Economic History*, 78, 539–574. DOI: [10.1017/s0022050718000232](https://doi.org/10.1017/s0022050718000232)
- Somlai Péter & Tóth Olga (2002). A házasság és család változásai az ezredforduló Magyarországon. *Educatio*, 11(3), 339–349.
- Spéder Zsolt (2011, szerk.). *Demográfiai jövőkép*. Budapest: NFFT.
- Städter, E. (1972): *Ehevorbereitung und junge Ehe. Psychologische Überlegungen*. München: J. Pfeiffer.
- Tóth Olga (1997). Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. In Lévai Katalin és Tóth István György (szerk.), *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. 73–85.
- Török Jenő (1974, szerk.). *Életre szólóan szeretni*. Bács: Verlag Opus Mystici Corporis.
- Uhelndorff, U., Rupp, M. & Euteneuer, M. (2011, szerk.). *Wellbeing of Families in Future Europe – Challenges of Research and Policy*. Brussels: Familyplatform.
- Webster, K., Chen, C. & Beardsley, K. (2019): Conflict, peace, and the evolution of women's empowerment. *International Organisation*, 73. 255–289. DOI: [10.1017/s0020818319000055](https://doi.org/10.1017/s0020818319000055)

Absztrakt

Az elmúlt évtizedek társadalmi-gazdasági változásai szerves hatással voltak a családi életre: megváltoztak a családi szerepek, a családi formák, átalakult az inter- és intragenerációs kommunikáció. A felnőtt szerepekre történő felkészítés hagyományosan informálisan, családon belül történik, de a szükséges minták és tanulási folyamatok jelentősen megváltoztak. Ezért a családi életre történő felkészítés újabb kihívás elé állítja az – egyébként másodvonalbeli – formális és nonformális nevelést és oktatást. Tanulmányunkban röviden felvázoljuk a családi kapcsolatok minőségi és mennyiségi megváltozása mögött álló társadalmi folyamatokat, amelyek többek között a családi életre nevelés színterének formális és nemformális kiterjesztését is indokolják. Ezt követően áttekintjük a hazai formális családi életre nevelés történetét és jelenlegi helyzetét, majd az egyik leglényegesebb elemére, a házasságra koncentrálna támasztjuk alá a széleskörű társadalmi összefogás szükség-szerűségét a nevelés, oktatás ezen területén.